

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Sociologica III (2010)

Wioletta Knapik

Aktywność społeczno-zawodowa kobiet wiejskich w Polsce

Wstęp

Problem aktywności społeczno-zawodowej kobiet wiejskich przedstawiony został w niniejszym artykule na podstawie wniosków z badań własnych. Zamieszczony materiał odnosi się do fragmentów mojego doktoratu, którego trzon stanowiły badania dotyczące aktywności kobiet wiejskich z terenu gminy Trzebinia. Aktywność społeczna kobiet postrzegana jest jako rozmaite formy działania na rzecz wiejskiej wspólnoty lokalnej. Realizowana może być w formalnych organizacjach oraz strukturach nieformalnych. Kobieta wiejska, w ramach posiadanego statusu społecznego, odgrywa w swej społeczności różne role, związane z jej życiem rodzinnym, aktywnością społeczną oraz pracą zawodową. Obraz współczesnej kobiety wiejskiej różni się od tradycyjnego, stereotypowego wizerunku. Wieś ulega przeobrażeniom, zmienia się hierarchia wartości, autorytety, a wraz z tym zmienia się również obraz współczesnej kobiety. Czy polska wieś pozostaje jeszcze enklawą pewnych dóbr kulturowych, które są ponadczasowe? W mojej pracy postaram się odnieść do tych wartości, które wyróżniają wiejską rodzinę i wiejską mentalność: rodzina, dom, ojcowizna, Kościół.

Charakterystyka aktywności

„Aktywność” jest „działalnością; zdolnością albo skłonnością do działania; energią¹.

Wśród rodzinnych warunków kształtowania aktywności zawodowej i społecznej [...] – szczególnie wydatny wpływ na aktywność [...] wywiera rodzina, w której [...] wychowuje się i zdobywa pierwsze doświadczenia produkcyjne i społeczne².

W książce H. Marcinowskiego podejmującego problematykę aktywności, przytoczona została definicja autorstwa Edmunda Piszczka, arcybiskupa metropolity warmińskiego w latach 1992–2006:

¹ Z.T. Wierzbicki, *Aktywizacja i rozwój społeczności lokalnych*, Wrocław 1973, s. 8.

² F.W. Mleczo, *Z badań nad aktywnością zawodową i społeczną chłopów*, Wrocław 1964, s. 226.

Definicje „aktywności” mogą być różne, ale można najogólniej powiedzieć, że jest to pewna ludzka energia. [...] wszystko zależy od tego, w jakim kierunku ją zwrócimy, co z niej wyniknie [...]. Zatem „aktywność społeczna” nie jest tylko jakimkolwiek działaniem. To [...] – winno być zawsze działaniem w stronę dobra. Dobra człowieka, który jest podmiotem i który jest wyrazem naszej wspólnej troski [...]. Nie ma aktywności obojętnej. Równie niebezpieczna bywa ta aktywność, za którą stoi nie człowiek, tylko ideologia³.

Natomiast z punktu widzenia psychologii

Aktywność to stan bycia czynnym [...]. Aktywność społeczna jest jedną z form aktywności ściśle powiązaną z innymi formami [...]. Aktywność społeczna to wchodzenie człowieka w świat innych ludzi w określonym celu [...]. W drugim ujęciu aktywność społeczna to tyle, co suma zachowań umożliwiających wchodzenie w świat innych ludzi [...]. Trzecie rozumienie aktywności społecznej jest pochodne w stosunku do drugiego, bowiem jej pojawienie się bądź intensywność określają efekty form zachowania, stosowanych w interakcji z innymi⁴.

Wchodzenie człowieka w świat innych ludzi jest procesem długotrwałym, obejmującym całość życia ludzkiego. W cyklu życia człowieka pojawiają się różne problemy i różne potrzeby. Istota aktywności społecznej dotyczy aktywności jednostki skierowanej ku innym ludziom w celu rozwiązania ich problemów. Rozwiązanie tych problemów nie oznacza uwolnienia się od nich raz na zawsze. W różnych okresach życia dominują różne problemy. Zmienić się więc muszą także metody ich rozwiązywania. Aktywność społeczna to rodzaj zabiegów i zmagania z innymi o miejsce człowieka w rodzinie, społeczności lokalnej i szerszego zasięgu. Dopóki trwają działania dla osiągnięcia tego celu, człowiek jest aktywny społecznie. Kiedy rezygnuje, ztraca aktywność społeczną. O intensywności aktywności społecznej świadczy wielość i bogactwo jej form. Człowiek aktywny społecznie spędza wiele czasu w towarzystwie innych ludzi, udziela się społecznie: organizuje spotkania, uczestniczy w nich, pełni rozmaite funkcje w organizacjach społecznych. Aktywność społeczna, jej intensywność, wpływa na nasze zachowania, a także na zachowania innych ludzi.

Różny jest poziom zaangażowania w życie społeczne. Można zaobserwować dwie skrajne postawy: bierna – ludzie stroniący od wszelkich przejawów życia społecznego oraz czynna – aktywiści, ludzie zaangażowani, poszukujący wszelkich możliwości dla działania i aktywizowania społeczności lokalnej.

Aktywność każdego człowieka oznacza, że on żyje i że jego organizm pozwala mu sprawnie funkcjonować. Żyjący, zdrowy organizm ludzki jest zawsze aktywny, to znaczy, że wykonuje mnóstwo ważnych czynności (biologicznych, psychicznych, społecznych), które pozwalają człowiekowi być sobą, rozwijać się i uczestniczyć w życiu społecznym zbiorowości i grup społecznych. [...] cechy, niezależnie jakiej są natury (biologiczne, charakterologiczne, społeczne, świadomościowe, ideologiczne), mają wpływ na stopień i formy aktywności człowieka jako jednostki i jako członka zbiorowości, grupy społecznej [...]. Aktywność społeczna jest pewną dającą się obserwować dążnością do oddzia-

³ H. Marcinowski, *Aktywność społeczno-polityczna młodzieży wiejskiej*, Warszawa 1977, s. 13.

⁴ C. Matuszewicz, *Encyklopedia psychologii*, Warszawa 1998, s. 12–13.

ływania na otoczenie społeczne. Brak lub słabe nasilenie tej dążności charakteryzuje bierność społeczną. Zarówno aktywność, jak i bierność społeczna może być reakcją sporadyczną, sytuacyjnie uwarunkowaną, jak również mniej lub bardziej stałą właściwością człowieka⁵.

Działanie społeczne ze swej istoty jest skierowane na innych ludzi i polega na ich wzajemnych relacjach. Systemy działań społecznych stanowią podstawę wszystkich zorganizowanych zbiorowości ludzkich i są źródłem społecznych doświadczeń oraz rozwoju jednostek. W aktywności społecznej ogromną rolę, zwłaszcza dla młodego pokolenia, odgrywają odpowiednie wzorce osobowe jednostek i wzory zachowań grup oraz autorytety.

Pojęcie aktywizacji

„Aktywizacja” jest powszechnie używanym pojęciem odnoszącym się do konkretnej grupy ludzi żyjących na pewnej określonej przestrzeni. Jest układem stosunków społecznych, gdzie pomiędzy członkami danej grupy wytwarza się więź i poczucie identyfikacji z tą grupą oraz miejscowością, w której działa. Jako proces wiąże się ze stopniowym wzrostem aktywności społecznej. Nie powinna być działaniem narzuconym. Biorą w niej udział dwie strony: animatorzy oraz dana społeczność. Zadania realizowane przez obie strony muszą być spójne z oczekiwaniami, powinny uwzględniać specyfikę życia społeczności. Jedną z przyczyn pojawienia się aktywizacji jest występowanie zjawisk negatywnych wymuszających na ludziach poszukiwania konkretnych rozwiązań w celu ich wyeliminowania. Przyczyną pozytywną jest chęć ożywienia życia poprzez rozwój gospodarczy czy wydarzenia kulturalne.

Aktywizacja rozumiana jako proces społeczny, w którym podstawą jest zaistnienie możliwości pozytywnej zmiany w społeczności lokalnej, wymaga stworzenia odpowiednich warunków zarówno zewnętrznych jak i wewnętrznych (w samej społeczności). Te pierwsze związane są ze stworzeniem nowych rozwiązań prawnych, polepszeniem ogólnej sytuacji materialnej, która stwarza podłoże do organizacji czasu wolnego. Z drugiej strony, aktywizacja nie może funkcjonować bez zrozumienia przez osoby decyzyjne potrzeby zaistnienia takiego procesu. W takich przypadkach konieczna jest działalność ludzi spoza danych środowisk, których zadaniem będzie „zarażenie” innych bakcyłem aktywności. Tacy animatorzy potrzebni są do pracy w danym środowisku, by pokonać to, co daną społeczność paraliżuje i nie pozwala jej na działanie.

Aktywność społeczna kobiet wiejskich

Po wojnie, w czasach socjalizmu, działalność społeczna zastąpiona została w znacznej mierze pracą społeczną, obowiązkową. Na tle przeobrażeń społeczno-ekonomicznych w szczególnie niekorzystnej sytuacji pozostawały kobiety wiejskie. To one głównie odczuwały ciężar łączenia obowiązków matki, żony i pracownicy. Nie identyfikowały się raczej z miejscem, w którym żyły. Awans społeczny i zawodowy możliwy był tylko poza wsią. Nie mogąc zaadaptować się w swoim środowisku, nie mając poczucia rzeczywistej z nim wspólnoty – młode kobiety swoją

⁵ W. Jacher, *Encyklopedia psychologii*, Warszawa 1998, s. 20.

energię kierowały ku innym sprawom. W latach 50. kobieta nie budująca socjalizmu w fabryce czy w biurze uważana była mniej wartościowego członka społeczeństwa. W następnej dekadzie przypominano jej szczytne powołanie matki. W latach 70. powróciła do pracy zawodowej, a mężczyzna pomagał jej w domowych obowiązkach. W tych czasach, czasach komunistycznej propagandy, problematyka wyzwolenia aktywności, zwłaszcza wśród młodego pokolenia mieszkańców wsi, przedstawiała się następująco:

...młode pokolenie wsi ma duże możliwości przejawiania aktywności społeczno-politycznej rozumianej jako przyczynianie się ludzi do kształtowania społecznej rzeczywistości. Rozwój różnych form instytucjonalnych i pozainstytucjonalnych stwarza każdemu młodemu mieszkańcowi wsi szanse wpływania na szersze zjawiska społeczne i sprawy własnego środowiska, bez względu na pełnione role społeczne, posiadane cechy społeczno-demograficzne czy pozycję zawodową. Możliwość wyboru spośród wielu sfer działania czyni aktywność społeczno-polityczną zjawiskiem masowym, dostępnym teoretycznie wszystkim mieszkańcom wsi⁶.

Czasy transformacji ustrojowej zmieniły sposób rozumienia i realizowania aktywizacji. Aktywizacja przestała być działaniem narzuconym, obligatoryjnym. Świadomość przynależności do wiejskiej społeczności lokalnej, dbałość o własne interesy, rozwój osobowości w ramach wspólnoty, to przesłanie realizowane wspólnie w ramach działań aktywizacyjnych. Aktywizację należy umiejętnie wyzwalać, a potem tak nią mądrze pokierować, aby przyniosła satysfakcję i wymierne korzyści nie tylko samym aktywistom, ale także otoczeniu. Problem wyzwolenia aktywności na terenie wiejskim nie jest zadaniem łatwym. Wieś rządzi się swoimi prawami. W mieście kultura pracy oraz sposoby spędzania wolnego czasu są na zupełnie innym poziomie. Kobiety miejskie mają nieograniczony dostęp do różnorodnych form organizacji i spędzania wolnego czasu. W zasięgu ręki jest kino, teatr, wystawy, biblioteki, kawiarnie, restauracje, puby. Działają różne stowarzyszenia, fundacje. Można poszerzać swoją wiedzę: dokształcać się, brać udział w kursach, konferencjach. Istnieje także dużo więcej możliwości dla wyzwolenia aktywności kobiet w różnym wieku, z wykorzystaniem ich doświadczeń zawodowych czy zainteresowań.

Kobieta – i wiejska, i miejska – spełnia różne funkcje: rodzinną, zawodową, obywatelską. Do dziś kobiety ciągle jeszcze nie mają tych samych szans w życiu społecznym, politycznym i zawodowym, co mężczyźni. Pozytywną tendencją jest rosnący poziom wykształcenia dziewcząt i kobiet. Jakkolwiek procesy niwelacji różnic kulturowych między miastem a wsią są w naszym kraju niezaprzeczalne, to zapóźnienie cywilizacyjne wsi pozostaje faktem. Jeśli przodujące rodziny rolników osiągają dziś poziom porównywalny z miejskim, to dzieje się to głównie kosztem większego nakładu pracy, rezygnacji z rozrywek itp. Rodzina wiejska jest też dziś obciążona licznymi zadaniami niż miejska. Ma nieporównywalnie słabsze wsparcie w placówkach usługowych czy opiekuńczo-wychowawczych. A przy tym na wsi rodzi się i wychowuje więcej dzieci niż w mieście. Więcej też przebywa w rodzinach wiejskich osób w podeszłym wieku. Wszystkie te problemy i uciążliwości codziennego życia kobiet wiejskich sprawiają, że wyzwolenie w nich aktywności i pobudzenie do aktywizacji jest zadaniem ogromnie trudnym. Głównym problemem jest brak

⁶ H. Marcinowski, op. cit., s. 265.

czasu: praca w domu i w gospodarstwie pochłania ogromną jego ilość. Jednak człowiek, aby mógł się rozwijać, musi robić coś więcej niż wymaga tego od niego funkcja żywiciela rodziny, opiekuna czy pracownika. Kobietom wiejskim trzeba pomóc w organizowaniu czasu wolnego, w rozwoju ich własnej osobowości.

Stopień zaangażowania w inicjatywy i przedsięwzięcia podejmowane przez środowisko, uczestnictwo w pracach działających we wsi organizacji politycznych, społecznych i kulturalnych są wyrazem określonego poziomu świadomości kobiet, a także przejawem ich roli i pozycji w lokalnej hierarchii autorytetów. Wyjście poza obręb własnego gospodarstwa i własnej rodziny jest jednocześnie miernikiem postawy grupy rodzinnej wobec kobiety. Możemy też uznać, że rozpiętość intensywności inicjatyw i zakres działania kobiet oznacza drogę, którą tradycyjne społeczności lokalne, niepodatne na wpływy zewnętrzne, wchodzą w kontakt z nowoczesnym systemem wartości i norm⁷.

Na wsi w przeszłości i obecnie wachlarz możliwości organizacji czasu wolnego jest stosunkowo ubogi. Aktywność kobiet koncentrowała się dotychczas w działalności na rzecz Kościoła, udzielaniu się w kółkach wiejskich czy zespołach ludowych. Poświęceniu, zamiłowaniu oraz sercu wkładanemu w tę działalność zawdzięczać dziś możemy przetrwanie tradycji ludowych. Współczesna wieś bardzo różni się od tej sprzed kilkudziesięciu lat. Pomimo tego, iż życie wiejskie toczy się teraz na dużo wyższym poziomie kulturalnym, pozostaje problem zaktywizowania kobiet młodych, które swoje życie świadomie związały z pracą we własnym gospodarstwie. Dla tych młodych kobiet nie wszystkie formy działalności społecznej, w jakich uczestniczyły ich matki czy babcie, są wystarczająco atrakcyjne. Odrębnym problemem jest chęć angażowania się młodych kobiet w działalność pozwalającą im sensownie wykorzystać nadwyżki wolnego czasu.

W postawie kobiet-działaczek wiejskich dominują motywy altruistyczne, chęć działania na rzecz osób, którym dzieje się krzywda. Pewną rolę odgrywają motywy poznawcze, chęć afiliacji i samorealizacji. Od lat największym powodzeniem wśród kobiet na wsi cieszyły się koła gospodyń wiejskich. W organizacjach tych kobietom nie chodzi o władzę czy prestiż, ale o konkretną pracę dla swego środowiska. Ogólnie biorąc, należy stwierdzić zmniejszenie zainteresowania kobiet zbiorowym działaniem⁸.

Słabość społeczeństwa obywatelskiego na obszarach wiejskich w Polsce w końcu lat 90. wynika głównie z trzech przesłanek. Po pierwsze, z powodów ekonomicznych i częściowo politycznych osłabiono aktywność organizacji o wielowiekowej tradycji, które pomimo związków ze starym systemem władzy rozwijały się, w pewnym zakresie autonomicznie wobec niego, działania obywatelskie i samopomocowe. Przykładem są Koła Gospodyń Wiejskich i Ochotnicza Straż Pożarna. Po drugie, nowo powstające organizacje i stowarzyszenia często powiązane są z nowymi strukturami władzy politycznej szczebla lokalnego i centralnego, co sprzyja swoistemu upolitycznieniu obywatelskiej działalności kobiet na wsi. Po trzecie, w wielu regionach kraju brak jest tradycji i wzorów postępowania zgodnych

⁷ B. Tryfan, *Pozycja społeczna kobiety wiejskiej*, Warszawa 1968, s. 266–267.

⁸ B. Tryfan, A. Rosner, B. Pięcek, *Kobiety wiejskie wobec zmian systemowych*, Warszawa 2003, s. 101.

z regułami demokratycznymi w życiu publicznym. W przeszłości reguły te nie były bowiem respektowane ani przez tradycyjną rodzinę, ani przez Kościół, ani przez struktury władzy państwowej.

Współczesne społeczeństwo wiejskie charakteryzuje się cechami znacznie odbiegającymi od podstawowych wzorów społeczeństwa obywatelskiego. Wydaje się, że przede wszystkim uzależnienie finansowe struktur samorządu terytorialnego od budżetu państwa może stanowić tutaj jeden z istotnych czynników przeciwdziałających jego rozwojowi. Relatywnie niski jest poziom aktywności społecznej mieszkańców wsi w działalności dobrowolnych struktur zrzeszeniowych, jak i organizacji samorządowych. Jest jednak wyższy aniżeli w miejskiej części naszego społeczeństwa. Stare organizacje nie przystosowały się jeszcze do nowych ekonomicznych zasad działania. Koszty transformacji obciążają w znacznym stopniu środowisko wiejskie.

Czas wolny kobiet wiejskich

Czas wolny jest zjawiskiem genetycznie i funkcjonalnie związanym z cywilizacją i nowoczesnym życiem. Określa się go poprzez przeciwstawienie pracy: jest to czas wolny od pracy zarobkowej. Praca nie jest typem, a raczej aspektem działania. Tak więc w kontekście działania powinno się umiejscawiać elementy pracy i czasu wolnego.

Czas wolny w socjologicznym sensie nie jest równoznaczny z przerwą w pracy lub z wypoczynkiem. Stanowi on funkcję określonego systemu organizacji pracy i stosunków społecznych [...]. Czas wolny zindustrializowanego społeczeństwa nie ma i nie może mieć odpowiednika we wspólnocie pierwotnej ani w tradycyjnej wiejskiej społeczności lokalnej. Tu bowiem wszystkie sfery życia przenikają się nawzajem, a zatem praca nie może być wyodrębniona od innych działań i czynności⁹.

Socjologowie nie są zgodni co do jednolitej interpretacji czasu wolnego. Według jednych, jest to czas wolny od pewnych działań i czynności. Zakres tych działań jest różny: od bardzo wąskiego, jak odpoczynek od pracy w celach zarobkowych czy działań zmierzających do zdobycia środków do życia, poprzez uwolnienie się od wszelkich zajęć koniecznych i obowiązkowych. Szybkie i gorączkowe tempo życia powoduje, że sens wypoczynku traci swoje pierwotne znaczenie. Rodzi to postawę nastawioną raczej na „ilość” wypoczynku i rozrywki. Stąd też potrzeba zwrócenia uwagi na konieczność społecznego przygotowania człowieka do przeżywania czasu wolnego. Tak jak człowiek przyuczony jest do pracy, podobnie musi być przygotowany do prawidłowego spędzania czasu wolnego.

K. Łapińska sugeruje, aby wyraźne rozgraniczać pojęcie czasu wolnego w społeczeństwie zindustrializowanym i w społeczeństwie wiejskim. Populację miejską przenikają różne sfery życia i w związku z tym, zdaniem autorki, nie da się wyodrębnić pracy spośród innych czynności. Odrębnej wartości nie stanowi także wypoczynek, kojarzący się jednoznacznie z posiadaniem czasu wolnego. Dla społeczności wiejskiej czas wolny to część życia, część każdego dnia pracy. Odpoczynek, podobnie jak praca, jest elementem integralnie związanym z cyklem życia wiejskiego, którego rytm wyznacza natura. Nie oznacza to bynajmniej, że mieszkańcy wsi nie mają deficytu czasu wolnego, ponieważ:

⁹ K. Łapińska, *Wieś uprzemysłowiona a problem czasu wolnego*, Wrocław 1972, s. 8.

schemat egzystencji, którego jedną z cech jest niekończąca się praca, wydaje się rezultatem nie tylko specyfiki ekonomiczno-społecznej gospodarstwa chłopskiego i obecnego wzrostu wysiłku produkcyjnego, lecz także całej struktury świadomości indywidualnej, kształtowanej przez wpływ żywych wzorów i zasad przejętych z tradycji¹⁰.

Kolejną interpretacją czasu wolnego jest definicja J. Daneckiego, gdzie

pojęcia „czas wolny” [używa się – W.K.] dla oznaczenia nadwyżek czasowych, pozostających po wykonaniu wszelkich prac o charakterze ekonomicznym (czy to będą prace zarobkowe, czy prace w gospodarstwie domowym)¹¹.

Bodaj najtrafniej pojęcie czasu wolnego rozumie i definiuje E. Jagiełło-Łysiowa. Wskazuje ona na specyfikę czasu wolnego na wsi ściśle związaną ze specyfiką pracy na gospodarstwie. Zasadniczo jednak treści wolnego czasu na wsi są zbliżone do treści tego pojęcia w środowisku miejsko-przemysłowym.

K. Łapińska wyodrębnia natomiast pojęcie „rekreacji autonomicznej” dla lepszego zrozumienia specyfiki czasu wolnego na wsi:

W polskim odczuciu językowym rekreacja oznacza wytchnienie, odprężenie, rozrywkę. Może ona również obejmować odpoczynek w toku pracy, obowiązków i konieczności, a więc sytuacje stanowiące specyfikę trybu życia środowisk chłopskich. Dla odróżnienia rekreacji niepowiązanej z pracą i obowiązkami wprowadzamy pojęcie „rekreacja autonomiczna”. Rezerwujemy je na oznaczenie takich zajęć ludności wiejskiej, których główną funkcją jest odpoczynek, rozrywka, swobodna konsumpcja i twórczość kulturalna (w wąskim rozumieniu pojęcia „kultura”)¹².

Nabywanie i utrwalanie doświadczeń w zakresie wykorzystania czasu wolnego najpełniej występuje w rodzinie. W tym naturalnym środowisku życia człowiek ma szansę przyswoić sobie wzory organizacji dnia codziennego, wartościować doświadczone treści i formy aktywności. Organizatorką życia rodzinnego jest zwykle kobieta. Od jej świadomości i poczucia odpowiedzialności zależą w dużej mierze nawyki i przekonania pozostałych członków rodziny w zakresie pracy i wypoczynku. Rola kobiety, zwłaszcza w sposobach zagospodarowania czasu wolnego, podlega jednak licznym ograniczeniom. Istotny jest deficyt jej własnego czasu przeznaczonego na odpoczynek, rozrywkę oraz czynności związane z rozwojem osobowości. Brak wolnego czasu wiąże się zwykle z aktywnością zawodową kobiet, jakkolwiek przeciążenie obowiązkami domowymi dotyczy także kobiet biernych zawodowo. Kobiety-matki, niezależnie od własnych ograniczeń, odpowiadają za prawidłowe wychowanie dzieci w zakresie organizacji czasu wolnego. U podstaw wychowania w tej dziedzinie leży:

- wiedza o roli, sposobach i formach racjonalnego wypoczyniania oraz możliwościach zagospodarowania czasu wolnego,

¹⁰ Ibidem, s. 131.

¹¹ J. Danecki, *Czas wolny – nurty refleksji społecznej*, „Studia Socjologiczne” 1969, nr 3, s. 17.

¹² K. Łapińska, op. cit., s. 14.

- znajomość standardów rozwojowych warunkująca właściwy dobór treści i form aktywności w wolnym czasie, w określonym wieku,
- umiejętność wskazywania i projektowania sytuacji umożliwiających nabywanie i utrwalanie doświadczeń związanych z racjonalnym wypełnianiem czasu,
- system wartości, umożliwiający dokonywanie ocen istniejącego stanu w omawianej dziedzinie.

Wychowanie do odpowiedniego spędzania czasu wolnego w rodzinie odbywa się poniekąd na marginesie czynności gospodarczych, opiekuńczych i kulturalnych. Towarzyszą temu nierzadko mity i niezweryfikowane opinie przekazywane bądź to z pokolenia na pokolenie, bądź kształtowane pod wpływem mody i najnowszych tendencji. Spoczywające na rodzinie społeczne zadania w tej dziedzinie wymagają współdziałania wszystkich jej członków, szczególnie obojga rodziców. Sprzyja to bowiem integracji i wzbogacaniu więzi rodzinnych przy jednoczesnym nabywaniu pozytywnych doświadczeń związanych z dysponowaniem czasem wolnym. W polskiej rodzinie zadanie to w dużej mierze wykonuje jednak sama kobieta.

Na organizację i spędzanie czasu wolnego ma wpływ bardzo wiele czynników, np. sfera religii, kontemplacji, moralności, kultury, działań i doznań poznawczych, relacji społecznych, działań i doznań estetycznych, zabaw, sportu, turystyki, wypoczynku biernego itd. Jest to więc zbiór bardzo różnorodnych czynności, które pozorną jedność uzyskują tylko poprzez przeciwstawianie ich pracy. Właściwy i godziwy sposób przeżywania czasu wolnego stanowi współcześnie ważki problem moralny. W kulturze współczesnej zmiany społeczno-obyczajowe, dokonujące się pod wpływem rewolucji naukowo-technicznej i związana z tym fascynacja mocą ludzkiej pracy i techniki, doprowadziły do przewartościowania znaczenia pracy. Obecnie znakiem czasu staje się brak czasu wolnego z powodu wypełniania całego życia czynnościami zawodowymi.

Dla ludzi żyjących na wsi praca przeplatała się z odpoczynkiem. Często odpoczynek był pretekstem do wykonywania drobnych prac. Wykorzystywano kontakty towarzyskie, które „umilały” prace na gospodarce i jednocześnie pozwalały na relaks w czasie pracy. Skubanie pierza czy przędzenie lnu są przykładem prac, które sprzyjały rozwijaniu kontaktów towarzyskich. Dzięki temu te nużące czynności przebiegały sprawniej. Okazją do wspólnych rozmów sąsiedzkich było np. kopanie ziemniaków, gdzie po całym dniu pracy odpoczywano przy poczęstunku, zabawie i śpiewie. Wykorzystywano drogę do kościoła i z kościoła, drogę na targ, przesiadywanie w karczmie do rozmów sąsiedzkich, które dla zapracowanych ludzi stanowiły formę relaksu. Hołdowanie tradycjom wiejskim, takim jak np.: jasełka, chodzenie z gwiazdą czy turoniem, Zielone Świątki, było także okazją do wspólnych spotkań, rozmów, zabawy, biesiady. W mentalności wiejskiej czas wolny równoznaczny był z próżniactwem. Stąd też odpoczynek nie oznaczał nigdy siedzenia czy leżenia i nie robienia zupełnie nic. Dzień wypełniony po brzegi pracą nie stawał się powodem zamknięcia na otaczający świat czy rezygnację z jakiegokolwiek formy odpoczynku. Wykorzystywano pracę również i w takim celu, aby przynosiła chwile relaksu i odpoczynku, a jednocześnie stawała się powodem do spotkań towarzyskich.

W latach 80. ubiegłego stulecia D. Nadaj wprowadziła teorię „czasu na wpuł wolnego”:

W badanym środowisku najpopularniejszym rodzajem czasu poza pracą jest czas na wpuł wolny, tj. wykonywanie czynności wolnoczasowego odpoczynku połączonego z korzyścią praktyczną, np. masowe uwielbienie kobiet dla robotek ręcznych i częste utożsamianie tych zajęć z pojęciem czasu wolnego¹³.

We współczesnych realiach zmieniają się preferencje kobiet wiejskich dotyczące sposobów spędzania wolnego czasu. W oparciu o analizę wyników badań terenowych przeprowadzonych w ostatnich latach na Rzeszowszczyźnie, przedstawionych w książce A. Żarnowskiej i A. Szwarca *Kobieta i kultura czasu wolnego*, wynika, że sposób spędzania wolnego czasu przez młode dziewczęta pozostawia bardzo wiele do życzenia. Młodzież żeńska wychowana pod wpływem wzorców lansowanych przez środki masowego przekazu, pozostająca w częstych kontaktach z miastem (nierzadko jest to dla niej miejsce pracy bądź nauki), ma świadomość wolnego czasu. Po szkole, zwłaszcza w porze jesienno-zimowej, młodzież dysponuje czasem, który stara się zagospodarować. Jednak skromna oferta atrakcji w okolicy miejsca zamieszkania oraz brak bezpośrednich wzorców w najbliższym otoczeniu powodują niemożność sensownego wykorzystania oferowanych im nadwyżek wolnego czasu. Młode kobiety spotykają się w szkołach, przeglądają kolorowe czasopisma bądź rozmawiają o oglądanych ostatnio filmach, serialach, programach rozrywkowych. Telewizję oglądają dla „zabicia czasu”. Młodzi ludzie lubią się spotykać, bawić i tańczyć. Jednak gdy wyjście na dyskotekę, do kina czy choćby „do miasta” staje się wyprawą, łatwiej jest sięgnąć przed telewizorem. Autorzy badań wprowadzają określenie „czasu pustego”, mającego bardzo wymowne znaczenie w odniesieniu do sposobów spędzania wolnego czasu przez młodzież wiejską. Młode, zamężne kobiety, stanowiące osobną grupę badanej populacji (obok młodzieży i kobiet starszych), poświęcają pracy już nieco mniej czasu. Pod wpływem zmian, które zaszły w rolnictwie (mechanizacji, elektryfikacji, industrializacji) obciążenie fizyczną pracą jest mniejsze niż dawniej. Nieco inaczej wygląda sytuacja młodych kobiet zamieszkujących wsie położone w pobliżu aglomeracji. Ich mężowie pracują w mieście, a kobiety zajmują się prowadzeniem domu. Tym samym mają więcej czasu wolnego, który najczęściej jest „czasem pustym”. Zdecydowana większość kobiet nie potrafi, a często nie chce zaoszczędzonego czasu wykorzystać jako czasu wolnego. Stają przed dylematem, jak go zagospodarować. Ten niezagospodarowany czas kobiety starają się wypełnić wydłużając czynności gospodarcze lub poświęcając go na zajęcia „zastępcze”, np. robienie na drutach. W ten sposób unikają ocenianego negatywnie „marnowania czasu”. Dopiero ten czas, którego nie da się w żaden sposób zagospodarować, jest postrzegany jako czas wolny. Potrafią sobie z nim radzić, jeśli związany jest ze świętowaniem: mają wypracowane sposoby spędzania dnia niedzielnego, świąt religijnych i rodzinnych. Gorzej przedstawia się sytuacja z czasem, który pozostaje po wykonaniu pracy w dni powszednie i w czasie urlopów. Czas, który pozostaje do ich dyspozycji, w rzeczywistości jest czasem pustym.

Nieliczne chwile do własnej dyspozycji zapełnia bierny odpoczynek, oglądanie telewizji, przeglądanie prasy ilustrowanej. Znacząco redukują się kontakty towarzyskie, niekoniecznie kontakty społeczne. Musi to dać w efekcie niedostrzeżenie społecznych

¹³ A. Żarnowska, A. Szwarca, *Kobieta i kultura czasu wolnego*, Warszawa 2001, s. 514.

potrzeb nawet w bliskim otoczeniu, brak świadomości własnej potencjalnej roli, brak chęci zaspokajania tych potrzeb¹⁴.

W przypadku młodzieży czas wolny związany jest głównie z potrzebą wykorzystania go w celu rozrywki. W pokoleniu średnim i starszym zawsze występowały silnie odczuwane potrzeby odpoczynku biernego.

Istnieją współcześnie ostre konflikty międzypokoleniowe na tle sposobów spędzania czasu wolnego. Większość młodzieży, w przeciwieństwie do dorosłych, ma czas wolny nie tylko w niedziele i święta, lecz również w dni powszednie¹⁵.

Występuje przy tym charakterystyczne zjawisko wyręczania młodzieży przez starszych w tych czynnościach, które zwykle wykonują młodszy. Prawdziwą „rewolucję” kulturalną w zakresie organizacji czasu wolnego młodzieży spowodował nieograniczony dostęp do środków masowego przekazu. Mass media, wkraczając w przestrzeń społeczną i rodzinną, osłabiają środowiskową aktywność społeczno-kulturalną.

W mieście z ogólnego rozkładu dnia wyodrębnić można czas wolny, a po odliczeniu zajęć pozazawodowych na rzecz domu i rodziny można go nawet ująć w dość konkretne wielkości. Na wsi sytuacja wygląda inaczej, ponieważ „nadwyżka” czasu pozostająca do własnej dyspozycji w wiejskim gospodarstwie domowym nie wynika z prawnie uregulowanego stosunku między pracownikiem a pracodawcą. Walka o sferę życia prywatnego, o prawo do rozwijania własnych zainteresowań, niezależnych od potrzeb gospodarstwa i rodziny, jest jedną z najbardziej konfliktowych dziedzin życia rodzinnego na wsi. Konflikt ten dotyczy nie tyle spraw warsztatu rolnego, ulepszeń produkcyjnych, co właśnie owego marginesu wolności, który w oczach młodego pokolenia ma tak atrakcyjną siłę.

Główną przyczyną hamującą wyzwalamie aktywności jest brak wolnego czasu. Problem organizacji pracy zmierzający do wygospodarowania czasu wolnego jest dla wsi ogromnym wyzwaniem. Według B. Tryfan badania nad wykorzystaniem wolnego czasu na wsi będą miały dopóty charakter przyczynkarski, dopóki w sposób generalny nie zostanie rozstrzygnięty problem stosunku rodziny chłopskiej do czasu wolnego, tak bardzo w gruncie rzeczy ograniczonego wymaganiami zespołu rodzinnego i gospodarstwa. E. Jagiełło-Łysiowa dowodzi natomiast, że indywidualizowanie się postaw poszczególnych członków rodziny wpływa na stosunek do własności ziemi, do zawodu, do zależności rodzinnych i do czasu wolnego. Organizacja pracy w gospodarstwie, wymagająca od młodzieży stałej dyspozycji zawodowej i rodzinnej, pozostaje w sprzeczności z tendencją zwiększania sfery prywatności życia, którą niesie współczesność.

Najważniejsze wnioski z badań w zakresie aktywności społeczno-zawodowej kobiet wiejskich

Badania, które przeprowadziłam w roku 2007, stanowią próbę oceny zjawiska aktywności społeczno-zawodowej kobiet wiejskich z terenu gminy Trzebinia.

¹⁴ *Kobieta i jej czas wolny*, red. A. Zawadzka, Wrocław 1993, s. 17.

¹⁵ J. Styk, *Chłopi i wieś polska w perspektywie socjologicznej i historycznej*, Lublin 1999, s. 119.

Badania ilościowe, kwestionariuszowe, wykonane zostały na próbie kobiet zamieszkujących 10 sołectw gminy Trzebinia. Dodatkowo przeprowadzone zostały badania jakościowe z wykorzystaniem wywiadu pogłębionego, z ekspertami z terenu powiatu chrzanowskiego.

Obszar wiejski gminy Trzebinia jako teren badań został wybrany ze względu na szczególnie uwarunkowania geograficzno-historyczne. Gmina położona jest w zachodniej części Małopolski, w pobliżu dwóch wielkich ośrodków miejskich: Krakowa i Katowic. Usytuowanie geograficzne oraz ściśle powiązanie z przemysłem ciężkim wpłynęło na urbanizację terenów wiejskich tej gminy. W ostatnich latach zmienia się profil gospodarczy gminy Trzebinia. Likwidacji uległy bardzo duże zakłady przemysłowe, które zatrudniały kilkanaście tysięcy osób: Zakłady Metalurgiczne oraz Kopalnia Węgla Kamiennego.

Działalność społeczna kobiet przedstawiona została w kontekście tradycji kulturowych osadzonych w dawnej Galicji. Drugi wątek badań dotyczący aktywizacji zawodowej osadzony był w realiach ekonomicznych. Na koniec września 2006 r. kobiety bezrobotne z terenu całego powiatu chrzanowskiego w liczbie 4346 stanowiły 62,7% ogółu bezrobotnych.

335 kobiet objętych badaniem ankietowym stanowiło 4,3% populacji kobiet zamieszkałych na terenie wiejskim gminy Trzebinia oraz 1,9% ogółu kobiet z obszaru całej gminy.

Na podstawie analizy badań wyłania się obraz kobiet wiejskich, z których większość stanowiły respondentki zaangażowane w działalność społeczną. Organizacje społeczne, zakorzenione w środowisku wiejskim od dziesięcioleci, nadal cieszą się dużą popularnością. Zdecydowana większość respondentek była lub/i jest związana nadal z działalnością Kół Gospodyń Wiejskich. Stanowiło to aż 58% ogółu zaangażowanych społecznie kobiet. Następna pod względem liczebności organizacja skupiająca kobiety wiejskie to Ludowe Zespoły Sportowe. W czołówce znalazły się jeszcze Ochotnicza Straż Pożarna oraz Wiejskie Domy Kultury.

Chciałabym odnieść się do fenomenu Ochotniczej Straży Pożarnej w odniesieniu do kobiet, w tym także młodych dziewcząt angażujących się w działalność tej organizacji. Z roku na rok kobiety odgrywają w niej ważniejszą rolę. Częściej wchodzi w skład zarządów, zajmują się ratownictwem medycznym, uczestniczą w działaniach ratowniczo-gaśniczych. Przyczyniła się do tego między innymi działalność Krajowej Komisji Kobietych Drużyn Pożarniczych. Przykładem sukcesów dziewcząt działających w ramach Ochotniczej Straży Pożarnej jest młodzieżowa drużyna pożarnicza dziewcząt z Brzysk, powiat Jasło, województwo podkarpackie. Uczestniczyła ona w zawodach sportowo-pożarniczych w Austrii. Pomimo tego, że była to drużyna z małej wsi – wystąpiła jako oficjalna reprezentacja Polski. Oprócz ekip austriackich występowały ekipy m.in. z Polski, Słowacji, Czech, Węgier, Słowenii, Włoch. Dziewczęta z Brzysk zajęły 5 miejsce (w kategorii goście).

Wśród imprez, w których najliczniej uczestniczyły ankietowane kobiety, znajdują się: dożynki, święta kościelne, Święto Wsi, imprezy związane z kultywowaniem tradycji ludowych, praca społeczna na rzecz wsi, tradycje świąteczne oraz festyny ludowe. Nieco mniej respondentek deklaruje swoją działalność w formalnych organizacjach społecznych działających na terenie wsi.

Ważne jest, aby przekonać kobiety do uczestnictwa w jakichkolwiek pracach na rzecz własnej wsi. Jeśli działacze wiejscy zwrócą się z ciekawą ofertą skierowaną

do kobiet, stworzy to szansę zaktywizowania ich w ramach konkretnych organizacji społecznych.

Wśród czynnych społecznie kobiet dominują kobiety starsze, powyżej 60. roku życia. Najwięcej aktywnych kobiet odnotowano w grupie kobiet zamężnych oraz wdów. Należy przy tym pamiętać, że grupa mężatek dominowała pod kątem liczebności (69,2% ogółu). Aktywne społecznie osoby to głównie te, które zdecydowanie zakończyły swoją karierę zawodową i mają stałe źródło dochodu. Działalność społeczna respondentek często bywa kontynuacją pracy społecznej rodziców. Obserwacje te skupiają się głównie wokół Kół Gospodyń Wiejskich, Wiejskich Domów Kultury oraz Ochotniczej Straży Pożarnej.

Badania wskazały na pozytywny wpływ prospołecznych wzorców zachowań rodziców na kształtowanie się postawy społecznej respondentek. W przypadku połowy ankietowanych kobiet oboje rodziców lub przynajmniej jedno z nich angażowało się w życie społeczne wsi.

Większość ankietowanych kobiet (94,3%) mieszka na wsi dłużej niż 10 lat. Wieś była lub jest miejscem zamieszkania rodziców większości respondentek (aż dla 94,6%). Respondentki poprzez miejsce zamieszkania swoich rodziców mają silniejszy związek ze wsią. Zamieszkiwanie tam przynajmniej od dwóch pokoleń przekłada się na pracę społeczną. Większa identyfikacja z miejscem swojego zamieszkania oznacza w tym przypadku pracę na jego rzecz.

Bardzo pozytywnym zjawiskiem była deklaracja większości ankietowanych osób (58,2%) co do powinności kobiet w zakresie działalności społecznej na rzecz swojej wsi. Około 30% respondentek warunkowała swe zaangażowanie społeczne od konkretnych czynników, takich jak posiadanie wolnego czasu, akceptacja rodziny czy korzyści materialne. Przeważająca większość, bo aż 90,7%, stwierdziło, iż kobiety wiejskie powinny angażować się społecznie. To przeświadczenie nie do końca ma odzwierciedlenie w codziennym życiu: 57,6% ankietowanych to osoby zaangażowane społecznie.

Ponad połowa ankietowanych kobiet (57,9%) uzależniała swe zaangażowanie w życie społeczne wsi od posiadania wolnego czasu. Z danych ankietowych wynika także, że 43,9% ankietowanych kobiet rozważyłaby swój akces do określonych organizacji społecznych, gdyby propozycja ze strony wiejskich działaczy okazała się wystarczająco interesująca. Na tej podstawie wyłania się obraz lokalnych władz, których działania nie stanowiły dla respondentek wystarczającej motywacji do pracy społecznej.

30,1% ankietowanych kobiet swe zaangażowanie w życie społeczne uzależniała od akceptacji nowego środowiska. Obawa respondentek wiąże się z nowymi sytuacjami, jak również jest wyrazem troski o to, jak zareaguje na nie nowe środowisko.

Jak wykazały badania, poziom wykształcenia respondentek nie ma bezpośredniego wpływu na ich świadomość społeczną i tym samym przynależność do formalnych organizacji społecznych. Wśród ankietowanych dominowały osoby (38,2%) legitymujące się średnim wykształceniem; 24,5% respondentek ukończyło szkołę zawodową; 20,9% badanych posiadało wykształcenie podstawowe. Jedynie 8,8% ankietowanych kobiet to osoby, które ukończyły studia wyższe.

Co jest ważne w życiu ankietowanych kobiet?

Najważniejsze miejsce w życiu kobiet wiejskich, zdaniem ankietowanych, zajmuje rodzina, dom, dzieci (78,8%). Dla 50,7% ważne było uczenie się czegoś pożytecznego. Wysoką pozycję w ocenie ankietowanych zajęło zdobywanie wiedzy (szkoła, kursy, studia). Dla 42,7% kobiet inwestowanie we własną edukację jest zadaniem priorytetowym. Modlitwa, udział w nabożeństwach – dla 38,8% respondentek jest istotną wartością w ich życiu.

Wskazuje to na pewne przewartościowania preferencji kobiet wiejskich. W niedalekiej przeszłości nie istniało dla nich praktycznie nic poza domem i gospodarstwem. Podobnie modlitwa, uczestnictwo w nabożeństwach, które dla kobiet było tak samo ważne jak dom, rodzina i gospodarstwo. Dawniej spotkania z sąsiadkami, koleżankami były codziennym rytuałem. Dzisiaj więzi sąsiedzkie uległy rozluźnieniu.

Model rodzinny ankietowanych kobiet odbiega od tradycyjnego, stereotypowego modelu rodziny wiejskiej. Przeważająca większość respondentek, tj. 85,2%, opowiedziała się za równouprawnieniem w zakresie podziału obowiązków domowych między małżonkami. Zdecydowanie mniej ankietowanych (64,8%) zadeklarowało istnienie takiego modelu we własnych rodzinach. W przypadku 24,9% odpowiedzi kobieta odgrywała kluczową rolę, a zaledwie 10,3% uznało męża za głowę rodziny. Z całą pewnością partnerski model rodziny sprzyja angażowaniu się kobiet w życie społeczne. W grupie respondentek, gdzie funkcjonuje ten model, dominowały respondentki czynne społecznie. Najmniej aktywistek było w grupie ankietowanych, gdzie główną rolę w domu odgrywał mąż.

Praca zawodowa w życiu kobiet wiejskich jest tak samo ważna jak praca społeczna. Przeprowadzone badania w zakresie pracy zawodowej odnosiły się do dwóch głównych zagadnień: przyczyn bezrobocia oraz form przeciwdziałania temu zjawisku. Aktywizacja zawodowa to jedna z czynnych form profilaktyki oraz zmniejszania skali bezrobocia.

Jaki jest poziom efektywności działania Powiatowego Urzędu Pracy w zakresie aktywizacji zawodowej bezrobotnych kobiet?

W świetle przeprowadzonych badań ankietowych skuteczność PUP w kwestii działań (szkoleń, kursów, warsztatów) skierowanych do mieszkańców terenów wiejskich jest na żenująco niskim poziomie. Z całej próby ankietowanych zaledwie 92 osoby (27,5%) zetknęły się z ofertą Powiatowego Urzędu Pracy. Pozostałe 233 respondentki (69,5%) nie posiadały wiedzy na ten temat. Świadczy to jednoznacznie o:

- ubogiej ofercie szkoleń organizowanych przez PUP, skierowanych do kobiet z obszarów wiejskich,
- ograniczonym dostępie kobiet wiejskich do tego typu szkoleń,
- złym przepływie informacji.

Pozostaje kwestia praktycznego wykorzystania zdobytej wiedzy. Biorąc pod uwagę, że tylko 38 osób (11,3% ogółu ankietowanych) ukończyło w ogóle jakikolwiek kurs organizowany przez PUP, poziom 65,8% kobiet, którym ten kurs przydał się w życiu zawodowym, jest dalece niezadowalający. Świadczyć to może o:

- niedostosowaniu tematyki szkoleń do rzeczywistych potrzeb kursantek,

- braku kompleksowych działań ze strony PUP i pracodawców zmierzających do efektywnego wykorzystania dodatkowych kwalifikacji zatrudnionych (zatrudnianych) kobiet.

Zdecydowana większość bezrobotnych respondentek nie wykorzystwała efektywnie czasu pozostawania bez pracy: aż 74,4% ankietowanych nie podnosiła w tym czasie swoich kwalifikacji. Na naukę w szkole czy uczestniczenie w kursach poświęciło czas 13,5% badanych. Natomiast 4,5% deklarowało naukę języka obcego.

Większość z grupy bezrobotnych respondentek podnosiła swe kwalifikacje zawodowe w trakcie półrocznej przerwy w zatrudnieniu (przedział czasu: „od pół roku do roku” – 88,9%). Najmniej respondentek (31,1%) uczestniczących w różnych formach edukacji – to bezrobotne pozostające bez pracy dłużej niż rok. Dłuższy okres bezrobocia, noszący znamiona bezrobocia długotrwałego, nie sprzyjał podejmowaniu przez kobiety działań mających na celu podwyższanie własnych kwalifikacji zawodowych.

Tylko dla 15 respondentek (39,5%) wiedza, którą zdobyły podczas kursów (szkoleń), okazała się przydatna w ich domach bądź gospodarstwach.

Najwięcej czynnych zawodowo respondentek odnotowano w przedziale wiekowym: od 30 do 45 roku życia, ze zdecydowaną przewagą kobiet w wieku 41 do 45 lat. Najbardziej niekorzystnie wypadła grupa wiekowa od 56 do 60 lat. Większość respondentek (71,7%) była, ogólnie rzecz biorąc, zadowolona ze swojej pracy zawodowej; 49,1% kobiet stwierdziło, iż wykonywana praca jest zgodna z ich wykształceniem. W przypadku 46 osób (43,4%) praca zawodowa nie była zgodna ze zdobytym wykształceniem. „Niezupełnie” odpowiedziało 8 respondentek (7,5%). Jednym z kluczowych elementów przesądzających o zadowoleniu respondentek z wykonywanej pracy zawodowej jest satysfakcja finansowa. Przewagę stanowiły respondentki niezadowolone ze swojego wynagrodzenia (55,7%). Dla zdecydowanej większości ankietowanych kobiet fakt zamieszkiwania na wsi nie stanowił przeszkody w podjęciu pracy zawodowej.

Jakie są powody pozostawania bez pracy?

Największą grupę stanowiły emerytki (rencistki) – 105 osób (48,6%); w tym przypadku powód pozostawania bez pracy jest oczywisty. Kolejno były to osoby nie mogące znaleźć zatrudnienia, osoby pracujące we własnym gospodarstwie, zarejestrowane jako bezrobotne. Najlicniejszą grupą wśród bezrobotnych były respondentki pozostające bez pracy dłużej niż rok (76,3%), „krócej niż pół roku” odpowiedziało 14,4% ankietowanych, natomiast przedział czasu od pół roku do roku zakreśliło 9,3% badanych. Należy nadmienić, że grupa respondentek pracujących, 106 osób, stanowiła zaledwie 31,6% ogółu próby. Wobec powyższego, wszystkie informacje dotyczące aktywności zawodowej respondentek należy odnosić tylko do badanej próby, bez uogólniania na całą populację.

Ankietowani eksperci-przedstawiciele lokalnych środowisk opiniotwórczych zgodni byli co do tego, iż najbardziej dynamicznymi sołectwami pod kątem działalności społecznej są: Płoki, Karniowice, Psary. Poszczególne sołectwa różnią się więc poziomem kulturowym. Organizacjami społecznymi, które szczególnie zaznaczyły swoją obecność w regionie, są Koło Gospodyń Wiejskich, Ludowe Kluby Sportowe, Klub Seniora w Karniowicach, zespół ludowy „Płocanki” z Płok oraz Ochotnicza Straż Pożarna.

Jakie, zdaniem ekspertów, są priorytety w hierarchii wartości życiowych kobiet wiejskich?

Zarówno ankietowane kobiety jak i eksperci na pierwszym miejscu stawiali rodzinę, dom, dzieci. Najbardziej spójnymi kryteriami dla obu źródeł ankietowania były modlitwa, udział w nabożeństwach. Środowisko zewnętrzne, w większym stopniu niż deklarowały to ankietowane kobiety, postrzegało mieszkanki wsi jako osoby angażujące się w życie społeczne. Tylko 10,4% ankietowanych kobiet stwierdziło, że fakt zamieszkiwania na wsi stanowił dla nich barierę w podjęciu pracy zawodowej. Natomiast aż 46,4% ankietowanych ekspertów-przedstawicieli instytucji społecznych, państwowych, firm z terenu powiatu chrzanowskiego stwierdziło, że kobiety wiejskie mają utrudniony dostęp do pozyskania miejsc pracy. Jest to ocena osób, które często albo same są pracodawcami albo działają w ich imieniu. Na podstawie powyższego można wnioskować, iż to właśnie po stronie tego środowiska występuje problem „kobiety ze wsi”.

W ocenie ekspertów głównymi powodami bezrobocia kobiet jest brak odpowiedniego wykształcenia oraz kwalifikacji zawodowych. Aż 78,5% wybrało obie te kategorie jako główne powody bezrobocia wśród kobiet wiejskich z terenu gminy Trzebinia.

Ogólny profil społeczno-demograficzny kobiety wiejskiej, na podstawie przeprowadzonych badań przedstawia się następująco: przeciętna respondentka to osoba zamężna, posiadająca dwoje dzieci, z wykształceniem średnim, mieszkająca na wsi dłużej niż 10 lat, której rodzice lub przynajmniej jedno z nich pochodzi także ze wsi, raczej angażująca się w życie społeczne wsi, działająca przede wszystkim w Kole Gospodyń Wiejskich, Ludowym Zespole Sportowym, Ochotniczej Straży Pożarnej i Wiejskim Domu Kultury. Aktywne społecznie respondentki to osoby w wieku 60 lat. Najchętniej angażują się w organizację dożynek, świąt kościelnych, Świąta Wsi. Najważniejsze dla nich są dom i rodzina; w ich gospodarstwach domowych kobiety i mężczyźni wspólnie ponoszą trud zajmowania się domem i rodziną. Bezrobotne respondentki, a zwłaszcza pozostające bez pracy dłużej niż rok, nie są zainteresowane podnoszeniem swoich kwalifikacji zawodowych. Pracujące zawodowo respondentki nie są raczej zadowolone ze swojego wynagrodzenia, a wykonywana praca nie zawsze jest zgodna z ich wykształceniem.

Zakończenie

Na współczesny wizerunek kobiety wiejskiej wpływ wywarła przede wszystkim transformacja ustrojowa. Zmiany, jakie nastąpiły w ostatnich dziesięcioleciach w modelu życia wiejskiej społeczności lokalnej, spowodowane były wpływem kultury masowej. W zależności od obszaru życia, są odczuwane z różnym natężeniem. Nieco inne priorytety mają w życiu współczesne kobiety wiejskie. Można zaobserwować proces zacierania się różnic między wizerunkiem „kobiety z miasta” a „kobiety ze wsi”. Wieś pozostaje jednak nadal enklawą pewnych wartości, dzięki którym wiejskie społeczności lokalne w mniejszym stopniu wchłaniają miejskie wzory zachowań.

Social and professional activity of women in the Polish countryside

Abstract

The present article discusses the issue of contemporary women's life in rural regions, in the context of their roles in the society: familiar, professional and social ones. On the basis of the results of her own research, the author sketches the portrait of a country woman against the background of social and economic transformations. A quantitative survey was conducted on a sample of women population from the ten subdivisions (*sołectwa*) of the commune of Trzebinia. A supplementary qualitative research, in the form of in-depth interviews, was conducted among the experts of the *powiat* district of Chrzanów.

Over the last decades, the changes taking place in the model of life of a local rural community have been influenced by the popular culture. These changes are observed with varied intensity, depending on the area of life. Although the priorities in the life of contemporary country women have been changing, the research confirms that the most important ones are still home and family. It is possible to observe blurring of the differences between the images of "a city woman" and "a country woman".

The examined local community still remains an enclave of certain values, which in a lesser degree adopts the urban behavioural patterns.